

ACC. N:R M. 14359: 1-8.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Wahlborg Larsson, Perstorp*
Härad: *N. Åsbo* Berättare: " " " *m fl.*
Socken: *Perstorp* Berättarens yrke: *lantbr.*
Uppteckningsår: *1957* Född år *1898* i *Perstorp*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Gudstjänst och nattvardsgång. s. 1-8. LUF 107.

ACC. N:R M. 14359: /

GUDSTJÄNSTEN.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Prof 107
1.

I början av 1900 talet var den vanliga benämningen på gudstjänsten "mässa". I denna kyrka, som var annexkyrkan, hölls mässan varannan sön- eller helgdag på förmiddagen kl. 9,30 och varannan på eftermiddagen kl. 1,30. Som endast en prästman fanns i pastoratet, måste gudstjänsterna alterneras i moder- och annexförsamlingarna. Man talade därför om "först mässa" och "sist mässa". Vid jul hölls julotta i moderkyrkan och aftonsång i annexkyrkan juldagen. Förutom passionspredikningarna en dag varje vecka under fastlagen, hölls inga gudstjänster utöver de ordinarie, utom vid de s.k. stormötena, vilka hölls en gång om året i var av kyrkorna, vanligen under någon vardag sommartiden. Å detta stormöte hölls predikan och anföranden av ett flertal prästmän inom pastoratet.

Gudstjänsterna besöktes ganska flitigt i början av seklet. Såväl bönder som torpare och hantverkare voro ofta i kyrkan, tjänstefolket mera sällan. En gång varje år besöktes vanligen moderförsamlingens kyrka av folk från annexförsamlingen. Det skedde dock inte på någon särskild söndag och icke heller kommo alla på samma dag. Från moderförsamlingen kom sällan någon till gudstjänsten i annexkyrkan.

Svarta kläder voro så gott som självskrivna vid kyrkobesök. Männen voro klädda i svarta kavajkostymer eller jackett, svarta hattar och svarta skor, stundom svarta läderstövlar. Någon äldre man kunde ännu under första årtiondet av 1900 talet vara klädd i träskor, svarta med gula mässingsgjordar. Vit krage och vitt stärkveck s.k. "förhänge" samt svart rosett användes. Äldre män hade vintertid ett slags hemmasytt "förhänge" av svart tyg i vilket en låg vit stärkkrage var insydd. Å somliga gamla män var det omöjligt att se vad de hade om halsen, på grund av de stora halskäggen. De flesta voro dock rakade så när som mustascher eller polisonger.

Kvinnornas klädsel var svart fotsid kjol, svart kappa och merendels vit eller brokig blus. Kappan var sommartid kort, s.k. midjekappa, hårt insvängd i livet och med puffärmar. Vintertid användes lång kappa, stundom med bräm av svart skinn eller sammet. Var det kallt höllos händerna instuckna i en svart muff. Fotbeklädnaden var svarta skor, de äldre kvinnorna hade vanligen lågskor sydda av byskomakare, de yngre och medelålders kvinnorna läderkängor med höga skaft, vanligen köpt fabriksvara. Huvudbonaderna voro olika. De flesta äldre kvinnorna hade under den kal-la årstiden långschal och under denna svart huvudduk av silke eller rips. På sommaren användes huvudduk av vitt eller blommigt tyg. Något medelålders kvinnor hade vintertid huva eller skinnmössa, sommartid stundom vitt eller brokigt "kläde". De yngre använde hattar och efter hand kommo hattarna allt mera i bruk. Det dröjde dock ganska länge innan de mera till åren komna kvinnorna övergingo till hattar, det ansågs ofta som "högfärd", om någon "spökade ut sig" i hatt, som det stundom uttrycktes. Inne i kyrkan avtogs schalen eller neddrogs till axlarna, huvudduken drogs något tillbaka mot hårknuten i nacken, övre delen av huvudet med den raka mittbenan var då blottat. Männerna hängde sina hattar i vapenhuset. Barnens kläder voro väl inte alltid svarta, det berodde på råd och lägenhet, Skolgossar hade vanligen kostymer av cheviot, mestadels blå, stundom kostymer av hemvävt kangarn eller verken, merendels i mörk färg. Flickorna voro icke alltid mörkklädda, å huvudet bars hatt, vintertid av filt, under sommaren av strå, under hatten hängde alltid flätan ner på ryggen. Barnens skor voro av svart läder, svarta långstrumpor användes alltid, vintertid av yllegarn, vanligen hemstickade, sommartid av bomullsgarn, hemstickade eller beställda hos någon med maskin försedd stickerska.

2.

3

Färden till kyrkan företogs av de flesta till fots. Endast de bönder som bodde längst borta från kyrkbyn kommo åkande i hästskjutsar. Om bonden hade dräng, var det denne som körde kyrkskjutsen. När gästgivaren besökte kyrkan, var det alltid en av hans drängar som körde. Äldre kyrkobesökare ha berättat hur det gick till då gästgivaren hade köpt en ny vagn med tak och läderskärmar. En så fin vagn hade ingen annan i socknen. Då gästgivarna söndag skulle besöka kyrkan, gav han drängen instruktioner före avfärden, hur det skulle gå till då skjutsen anlände till kyrkan, för att det skulle verka imponerande på övriga besökare :

"Först stannar Du skjutsen med ett ryck, då vi kommer åkande i skarpt trav, så går jag och mor av vagnen, varvid Du håller upp dörrarna, sedan stiger Du upp på kuskbocken, slår klatsch med piskan och svänger i trav av vägen och in genom porten å klockaregården och håller där".

Nå, färden gick enligt planen, skjutsen stannade tvärt, gästgivaren och frun stego ur, Drängen klatschade med piskan och svängde in i klockaregårdens port. Då hördes ett fruktansvärt brak. Porten var för låg, vagnen den nya fina vagnen förvandlades till en hög av bråte. Utanför kyrkan stodo ett flertal kyrkobesökare som skrattade den ståtliga kyrkfärden fick ett snöpligt slut.

Vissa byar och hemman hade s.k. kyrkstigar, vilka voro genare att gå än utfartsvägarna. Så var fallet med Tostarps, Lillaryds, Björstorps och Kjellstorps byar. Dessa stigade hade vid enskiftet under 1820 och 30 talen blivit upptagna å hemmanskartorna och det var bestämt att de inte fingo odlas eller avstängas så att hinder fanns för deras begagnande. Numera synes det knappast var de voro belägna. Men i början på 1900 talet voro de i bruk. Där dessa stigar ledde över gårdesgårdar, lades stenarna i dessa i s.k. "kliv" en sort primitiv trappa, så att det var lättare att komma över.

ACC. N:R M. 14359:4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Anlända till kyrkan gingo kvinnorna vanligen strax in i templet, männen stannade vanligen utanför mellan gravarna på kyrkogården. Någon s.k. "kyrkbacke" fanns inte vid vår kyrka. Männen pratade med varandra och bjödo på snus, resonerade om väder och skördeutsikter sommartid, samt om snö och snöskottning vintertid. Alla kyrkobesökare begåvo sig i god tid hemifrån och voro vid kyrkan en god stund innan "mässan" började. Vid sammanringningen gingo männen in, men någon särskild rangordning fanns ej. Äldre personer ha omtalat, att längre tillbaka gingo torpare och tjänstefolk icke in förrän bönderna gått först. Någon krog fanns icke vid kyrkan eller i dess närhet och något slag av "kyrkosupande" är icke omtalat. Det skulle för övrigt uppfattats som något fruktansvärt otillbörligt, om någon kommit berusad i kyrkan. Det var ytterst sällan någon kom så sent att gudstjänsten hade begynt. Om det någon gång inträffade därför att vederbörande på något sätt hade blivit fördröjd på vägen, gick man in under det någon psalm sjöngs. Att passera ingångsdörren då prästen talade skulle ansetts som bevis på dåligt vett. Ännu mindre förekom det något skräll eller oväsen i kyrkan under gudstjänsten.

Inne i kyrkan hade männen sina bänkar till höger och kvinnorna sina till vänster om kyrkogången. I äldre tid hade varje gård sin bestämda bänk. Främst å manfolksidan stod herrgårdsbänken, avsedd för innehavaren av Gustafsborgs Säteri. Denna bänk var prydd med en i trä utskuren krona, ägaren av säteriet tillhörde den adliga ätten Hamilton. Sedan voro bänkdörrarna numrerade från 1 och vidare, varje gård hade sitt nummer. Torpare, drängar och hantverkare fingo begagna de längst ned i kyrkan stående bänkarna, eller vistas å den lilla läktare, som fanns utmed norra väggens nedersta del. Denna bänkindelning blev emellertid upphävd under 1800 talets senare del och sedan dess har varje kyrkebesökare själv fått välja sin plats i kyrkan.

Äldre fruntimmer brukade vid kyrkobesöken ha en kvast av lavendel i ena handen Gubbarna sutto stundom med snuådosan i handen och bjödo varandra en pris i all tysthet. Eljest förehade sig icke kyrobösesökarne något under mässan.

Vid julens gudstjänster var kyrkan mera upplyst än annars. I varje fönster stod en ljusstake av trä med ett flertal ljus. Framme vid altaret stod en eller två granar. Ljusen inköptes, de voro fabriksvara, möjligt är att i ännu äldre tid ljusstöping för kyrkans räkning försiggått i klockaregården, men några säkra berättelser härom finns ej.

Knäfall, bugningar, nigningar eller korstecken förekom ej. Strax efter inkomsten brukade varje besökare luta sig framåt och stöda huvudet i handen, vilken hölls över ansiktet. Detta skulle föreställa en bön och det fanns säkerligen också de som läste någon tyst bön. Så lutade man sig även då prästen sade: "Låtom oss bedja"! Då episteln och evangeliet lästes vid altaret reste sig meningheten, likaså då högmässotexten lästes från predikstolen, denna sed är fortfarande i bruk. Vidare reste sig alla då psalmen "Allena Gud i himmelrik" sjöngs.

Prästens predikan över högmässotexten varade ungefär en halvtimme. Den präst här fanns vid sekelskiftet och fram till 1907, var den till åren komne Thomaeus. Det var en from man och hans predikningar voro fulla av innerlig välvilja, men han var ingen talare av rang. Han blev alltmera sjuklig, varför pastorerna anställdes. Flera sådana tjänstgjorde här till och med 1913, då kyrkoherden avled. En av dessa blev utomordentligt populär, han hade dock lämnat pastoratet innan ny präst skulle väljas. Han var en mycket god talare, blev sedermera kyrkoherde i Malmö och prost i egen församling. Under de två år han tjänstgjorde här var kyrkan vanligen fylld till sista plats varje gudstjänst. Numera är kyrkopubliken ganska fåtalig.

ACC. N:R M. 14359:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Kyrkan har sedan långt tillbaka varit försedd med eldstad, som den är ganska liten blev den fort uppvärmd och vid jularna då alla ljus voro tända och spredo värme och kyrkan var fylld med folk, kunde stundom värmen bli bliodräglig.

I äldre tid saknade kyrkan orgel, den första anskaffades strax före sekelskiftet och placerades på en nybyggd läktare, som upptog hela kyrkans bredd, varvid den gamla läktaren nedtogs. Förut hade klockaren lett sången från den lilla läktaren. Det berättades en episod från en stämma, då klockaren ville ha ökt lönen. En av sockengubbarna tyckte lönen var stor nog och att det inte var mycket att betala för. Han yttrade: "Det är väl inget särskilt med klockartjänsten, vem som helst kan väl sitta sitta uppe på läktaren och gapa" ! Klockaren replikerade: "Man skall inte bara gapa, man skall sjunga också" ! Han fick påökt. Sedan orgel anskaffats tyckte allmänheten att det var högtidligare med kyrosången. Någon växelsång mellan präst och församling förekom ej, vid altartjänst och litanian brukade prästen läsa sina meningar, troligen saknade han sångröst.

Kungörelsernas uppläsande åhördes icke av alla närvarande. Många reste sig och gingo ut då de begynte. Det var också ganska vanligt, att de flesta prästmän hasplade upp kungörelserna på ett sätt så att de voro obegripliga. De kungörelser som numera läses, äro icke så många som förr och de läsas alltid med förståelig röst.

Kollekterna upptogos i de flesta fall medelst kringgående med håv, vilket förr gjordes av klockaren, numera av två av kyrkovärdarna. Endast vissa dagar som juldagen t.ex. upptogs kollekten i form av offer å altaret. Klockaren började håvgången vid främsta bänken å manssidan och gick tillbaka å kvinsidan och satte därefter håven vid altaret. Håven liknade en spetsig mössa, var av blått tyg med broderi och fästad vid en svart stång.

ACC. N:R M. 14359:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Någon särskild ordning vid utgåendet ur kyrkan fanns ej. Hemfärden företogs omedelbart. De som kommit åkande, skulle ju först spanna hästarna för vagnen. Då de kommo körande åkte de förbi de gående och hälsade vanligen dessa. Det har omtalats att i äldre tid kappkörning förekom vid hemfärd från julgudstjänst. Den som hannförst hem, fick först sin gröda bärgad kommande år. Sådan kappkörning har icke förekommit på 1900 talet, det har väl varit vid stränga vintrar, då man åkte i släde, man hade väl brått att komma hem i värmen igen.

Gudstjänster och andaktstunder i hemmen förekom ej sedan husförhören icke mera voro till. Det är först nu i senare år som dylika kommit i bruk och därjämte gudstjänster i fria luften. I skolorna brukade ju förr prästen närvara vid examen som självskriven ordförande i skolrådet. Därvid hölls stundom en mindre andaktsstund efter examensförhörens avslutande, kallad bibel-förklaring.

Vid lysning till äktenskap brukade icke kontrahänderna vara närvarande. Lysningarna uppmärksammades mycket noga och voro sedan föremål för mycket prat i bygden. För dem det lystes tredje gången sades det : "I dag trillar de ner från predikstolen".

I början av seklet hölls begravingar ute på kyrkogården. Kistan var nersatt i graven, eller också om liktåg förekom, bars den direkt dit och nersattes. I kallt och ruskigt väder var det föga angenämt att stå ute med obetäckt huvud. Sedan flera år tillbaka sker jordfästningen numera i kyrka eller kapell.

ACC. N:R M. 14359: 8.

NATTVARDSGÅNG.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8.

Söndagen före nattvardsgången pålystes denna i kyrkan och de som önskade deltaga gingo fram till altaret efter gudstjänsten och läto anteckna sig. Namnen skrevs då upp av klockaren. Att någon nekats begå nattvard har icke omtalats. Någon rangordning vid nattvardebordet har icke nämnts. Några särskilda benämningar på vin och oblat förekommo ej. Som denna kyrka har ganska snäv plats vid altarringen, kan icke många knäfalla på en gång, varför nattvarden måste ske omgångsvis. Männen gingo först fram och då de sista av dem gått tillbaka, kommo kvinnorna. Kläderna vid nattvardsgång voro de vanliga svarta kyrkogångskläderna. Första gången någon gick till nattvarden i grå kläder var 1911. Före nattvarens begående höll prästen ett tal, stående på kyrkogången. Detta kallades skriftermål. Någon betalning för att erhålla nattvard har icke förekommit. Enskild kommunion utom vid sjukdom har icke omtalats.

Det har berättats, att förr i tiden viss vidskeplighet tog sig uttryck vid nattvard. Sålunda skulle den som önskade sig god jaktlycka, försöka smussla undan något av oblaten, denna bit lades i krutet i bösspipan, träffsäkerheten var given då skottet avlossades och allt framgent. Vinet däremot omtalas ej använt i vidskepligt syfte, det var svårare, ja så gott som omöjligt att smussla något undan därav.

Vad man gjorde med överblivet vin och oblater har icke omtalats, men troligen gömdes det till nästa gång, det var ju tider då största sparsamhet iaktogs. En person omtalade att han en gång då han hade ärende till prästen i sakristian, fick tömma en flaska vari det fanns något gammalt vin, detta torde dock ha varit ett undantagsfall.